

© Sandu Frunză

Editura EIKON

București, Str. Smochinului nr. 8, sector 1
cod poștal 014605, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național al
Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

FRUNZĂ, SANDU

Comunicare și consiliere filosofică / Sandu Frunză. - București :

Eikon, 2019

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-49-0002-9

1

Sandu Frunză

Comunicare și consiliere filosofică

Coperta: *portretul lui Socrate*, muzeul Louvre

Editor: Valentin Ajder

E I K O N

2019

Sandu Frunză este profesor universitar doctor, doctor habilitat la Departamentul de Comunicare, Relații Publice și Publicitate, UBB. Predă cursuri pe teme de dezvoltare personală și branding personal, consiliere etică, filosofia comunicării, etică în comunicare, deontologie și responsabilitate socială.

Desfășoară activități de consiliere filosofică (existențială) și consiliere în comunicarea etică. Blogul său are adresa <https://frunzasandu.wordpress.com/>

Este autor al cărților: *O antropologie mistică* (Omniscop, 1996, Eikon, 2016), *Iubirea și Transcendența* (Dacia, 1999), *Experiența religioasă în gândirea lui Dumitru Stăniloae. O etică relațională* (Dacia, 2001, Eikon, 2016), *Fundamentalismul religios și noul conflict al ideologiilor* (Limes, 2003, Școala Ardeleană, 2015), *Filosofie și iudaism* (Limes, 2006), *Dumnezeu și Holocaustul la Elie Wiesel. O etică a responsabilității* (Contemporanul, 2010), *Comunicare etică și responsabilitate socială* (Tritonic, 2011), *Ethical Communication and Social Responsibility* (LAP, 2013), *Ethical Reconstruction of Public Space through Rethinking of the Relationship among Philosophy, Religion and Ideology* (Presa Universitară Clujeană, 2013), *Advertising constructs reality. Religion and advertising in the consumer society* (Tritonic, 2014), *Comunicare simbolică și seducție. Studii despre seducția comunicării, comportamentul ritualic și religie* (Tritonic, 2014), *Publicitatea și administrația publică sub presiunea eticii* (Lumen, 2015), *Între moartea politicii și moartea lui Dumnezeu* (Eikon, 2017), *Ești o ființă autentică. Despre tine, filosofie, comunicare, dezvoltare personală și leadership*, (Eikon, 2018).

Cuprins

1. Cîtă tehnologie, atîta filosofie	7
2. De la cearta filosofului cu toată lumea la deschiderea filosofiei către toți oamenii	19
1. Filosofie, consiliere și terapie.....	19
2. Ieșirea din turnul de fildeș	25
3. Practica filosofică și filosofia teoretică între ostilitate și condiționare reciprocă	29
4. Psihiatria și psihologia, dușmani și prieteni ai filosofiei	37
5. Filosofia în dispută cu ideologia	44
6. În loc de concluzii: despre recunoașterea și profesionalizarea filosofiei practice.....	46
3. Consilierea filosofică și practicile dialogului în lumea construită pe comunicare	53
1. Consilierea ca formă a practicii filosofice	53
2. Triunghiul de aur al ființei umane ca fundament al consilierii filosofice	57
3. Dialogul ca metodă terapeutică	63
4. În loc de concluzii: Consiliere sau terapie filosofică?	75
4. Filosofie, spiritualitate și terapie	83
1. Filosofia și imaginarul religios și cel științific	83
2. De la marginalizarea preocupărilor tradiționale la regăsirea de sine a filosofiei	91
3. Filosofie și terapie existențială	96
4. În loc de concluzii: filosofie și terapie în dimensiunea spirituală	103
5. Filosofia ca stil existențial. De la dorință la iubirea ca instrument de comunicare	111
1. Filosofia ca stil al vieții tale	111
2. Iubirea și ontologia detaliului	113

3. Domesticirea dorinței și nașterea subiectului în comunicare	120
4. Iubirea, ideologia și corectitudinea politică	124
5. În loc de concluzii: reconstrucția dorinței și consilierea filosofică	130
6. Trupul nostru cel de toate zilele și instrumentalizarea lui în comunicare	135
1. Redescoperirea trupului și a sacralității sale	135
2. Moartea și investirea simbolică a corpului	141
3. Iubirea, viața și moartea	146
4. Centralitatea trupului în construcția condiției umane postmoderne	150
5. Corpul ca instrument de comunicare	155
6. În loc de concluzii: trupul ca instrument de comunicare și principiu restaurator al ființei umane ..	162
7. De la dorința metafizică la dorința de a fi dorit .	169
1. O introducere în hermeneutica iubirii	169
2. De la iubirea pasiune la modelul sentimental-erotic-apetitiv postmodern	170
3. Jocurile dorinței și dorința de a fi dorit	175
4. Comunicarea dorinței și provocările aduse de noile tehnologii	181
5. În loc de concluzii la o filosofie a iubirii	186
8. Consilierea filosofică și continua restaurare a ființei umane	191
1. Filosofia, comunicarea și devenirea umană	191
2. De la asumarea sensului la căutarea sprijinului în consilierea filosofică	195
3. Viața bună și fericirea	200
4. O viață neasumată este o viață pierdută	205
Bibliografie	209
Index	229

1.**CÎTĂ TEHNOLOGIE, ATÎTA FILOSOFIE**

Asistăm la o revigorare a sufletului acestui veac. Ea stă sub semnul filosofiei. Transformările ce au loc în lumea construită pe structurile instituite de comunicare aduc o nouă provocare pentru omul reflexiv. El simte nevoia de a se căuta pe sine și de a se regăsi pe sine ca ființă gînditoare. Sper că lectura acestei cărți te va ajuta să te situezi într-un asemenea orizont.

Dezvoltarea fără precedent a comunicării și a mijloacelor de comunicare atrage după sine schimbări fundamentale în structura relațională a ființei umane. Transformările sînt atît de profunde încît afectează modul ființei umane de a se raporta la sine, la ceilalți și la realitatea înconjurătoare. Această realitate cuprinde și spațiul virtual, devenit deja parte a realității relaționale a vieții cotidiene. Lumea relațiilor afectează chiar modul de situare a omului în existența reală și în realitatea virtuală. Hans Jonas a prevăzut schimbările profunde ce vor avea loc o dată cu dezvoltarea tehnologică legată de îmbunătățirea calității vieții și a modalităților prin care omul se conectează la lumea sa. Toate acestea au relevanță din perspectivă bioetică, biopolitică, din perspectiva transformărilor aduse de dezvoltarea inteligenței artificiale sau de

metamorfozele induse de dezvoltarea tehnologiilor comunicării, dar și din perspectiva schimbărilor importante în lumina eticilor aplicate în general.¹

Transformările sînt atît de complexe și atît de profunde încît ele afectează chiar modul de a fi în lume al omului în general și al tău în special. Acestea atrag după sine atît reflecții asupra condiției umane în general, cît și modalități noi de gîndire a omului și a umanității sale care conduc spre necesitatea unei redefiniri a ființei umane postmoderne. Prin urmare, ele reclamă o creștere în importanță a reflecției filosofice, impun o re-aducere a întregii problematice a omului în matca filosofiei și te provoacă și pe tine să-ți asumi o atitudine reflexivă și activă în asumarea propriei vieți.

Nu este deloc întîmplător faptul că filosofia a intrat într-o etapă în care limbajul, dialogul, comunicarea au devenit temele cele mai semnificative și definitorii pentru filosofie. Aurel Codoban a teoretizat în mod foarte convingător asupra sistematizării ideilor filosofice relevînd faptul că putem observa că filosofia, după ce s-a exersat în tematizarea a ceea ce este, apoi în tematizarea a ceea ce putem cunoaște, se află azi în mijlocul tematizării a ceea ce putem comunica și a modului în care ne putem comunica.² Astfel, dacă ne aflăm ca oameni postmoderni în postura de subiect ce își construiește lumea sa în orizontul comunicării, înseamnă că reflecția și practica filosofică ar putea să ne orienteze pașii pe multe dintre căile redefinirii

¹ Hans Jonas, *The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age*, (Chicago: The University of Chicago Press, 1984).

² Aurel Codoban, *Introducere în filosofie*, (Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 1995).

și împlinirii noastre ca ființe umane. Direcția în care se dezvoltă tehnologiile comunicării ne indică faptul că vor supraviețui în lumea comunicării numai cei care vor înțelege că în comunicare este nevoie de un echilibru ce poate fi sintetizat în afirmația: cîtă tehnologie, atîta filosofie. Devine tot mai clar faptul că dacă realitatea se construiește în comunicare, viața noastră trebuie să se bazeze pe acest echilibru: *cîtă tehnologie, atîta filosofie*. Volumul de față nu se ocupă de relația dintre filosofie și tehnologie. El îți propune să înțelegi necesitatea asumării unui efort de întoarcere spre filosofie, la un moment de răscruce – cel al apariției generației digitale.

În era comunicării, a dezvoltării tehnologice și a expansiunii digitale, filosofia răspunde în primul rînd nevoii tale de căutare a autenticității. Autenticitatea nu mai este un simplu răspuns la problema înstrăinării. Dezvoltarea tehnologiei și a științei comunicării, la fel ca și diferitele tehnologii de dezvoltare ale sinelui³, nu produce un fenomen de înstrăinare, nu duce la o îndepărtare a omului de umanitatea sa. Ea nu face decît să creeze premisele ca umanității să-i fie mai la îndemînă redescoperirea de sine. Filosofia nu revine ca o reacție împotriva tehnologizării, ea este mai degrabă o formă de integrare a acesteia în viața ta. Tocmai de aceea, reîntoarcerea la filosofie nu este o consecință a nevoii de restaurare a unei umanități ce s-a înstrăinat de condiția sa, ci o cerință a situării omului în dezvoltarea sa. Filosofia oferă cadrul reflexiv al acțiunii

³ Michel Foucault, *Hermeneutica subiectului. Cursuri la Collège de France (1981-1982)*, Ediție îngrijită de Frédéric Gros sub îndrumarea lui François Ewald și a lui Alessandro Fontana, Traducere de Bogdan Ghiu, (Iași: Polirom, 2004); Cristian Iftode, *Filosofia ca mod de viață. Sursele autenticității*, (Pitești: Editura Paralela 45, 2010).

ce evită uitarea Ființei în calitatea sa de arhetip al ființei umane. În contextul unei comunicări generalizate, reînțoarcerea la filosofie reprezintă primul pas al ieșirii de sub amenințarea acestei uitări.

O asemenea atitudine nu este doar una de natură metafizică. Ea are consecințe în ceea ce privește relația dintre filosofie, științele comunicării și diferite practici ale comunicării. Caracterul special al relațiilor dintre acestea poate fi sesizat în modalitățile în care consilierea filosofică și practicile filosofice acționează în dezvoltarea comunicării. Prezența filosofiei este semnificativă prin rolul pe care îl poate juca în viața ta, în comunicarea interpersonală, în comunicarea organizațională, în comunicarea virtuală, prin structurile informale reprezentate de cluburile de filosofie sau cafenelele filosofice, dar și prin mecanismele puse în mișcare de consilierea etică și cea de responsabilitate socială, prin consilierea filosofică și, în unele cazuri, chiar prin terapia filosofică înțeleasă ca un instrument de restabilire a conectivității și autenticității comunicării intersubiective.

În volumul de față am urmărit câteva aspecte privind rolul pe care îl pot juca în viața ta filosofia aplicată, practicile filosofice, consilierea filosofică și terapia prin filosofie. Am recurs în acest sens la experiența unor gânditori dăruți filosofiei și practicii filosofice – precum Lou Marinoff, Emmy van Deurzen, Aurel Codoban și alții – considerând că prin expunerea ideilor lor putem aduce un plus de înțelegere a importanței pe care o are consilierea filosofică într-o lume modelată de comunicare.

În „De la cearta filosofului cu toată lumea la deschiderea filosofiei către toți oamenii”, am recurs la analizele lui

Lou Marinoff pentru a evidenția relațiile pe care filosofia practică le întreține cu filosofia teoretică, cu psihologia, cu psihiatria și cu ideologia, pentru a înțelege specificul consilierii și terapiei filosofice ca practici ale filosofiei aplicate. Fiecare dintre aceste relații sînt folosite ca un argument pentru afirmarea consilierii și terapiei filosofice ca domeniu distinct al consilierii. Marinoff consideră că, în condițiile profesionalizării practicilor filosofice, este necesară inclusiv o recunoaștere specială a acestei profesii din partea statului. Dincolo de relațiile conflictuale de suprafață ce pot fi cultivate între practicile propuse de filosofie, psihiatrie și psihologie, Marinoff consideră că există un interes comun al acestora: oferirea de servicii de îngrijire realizate la un nivel profesional ridicat. Această vocație specială a diverselor practici de consiliere trebuie să stea la baza recunoașterii reciproce și a conlucrării între formele distincte ale serviciilor oferite. În perspectiva propusă de Lou Marinoff, consilierea și terapia filosofică trebuie privite ca cea mai complexă modalitate prin care individul poate ajunge la descoperirea propriei sale ființe, în vederea soluționării problemelor cu care se confruntă la confluența dintre dimensiunea fizică, socială, virtuală, personală și spirituală.

Perspectiva lui Marinoff asupra practicii filosofice ca formă distinctă de consiliere poate fi nuanțată prin relevarea conexiunilor dintre consilierea filosofică și comunicare. O parte a problemelor ce pot fi rezolvate prin consiliere filosofică sînt determinate de noua societate construită pe comunicare sau sînt o consecință a dezvoltării noilor tehnologii, îndeosebi a noilor tehnologii ale comunicării. Însă, problemele ce sînt aduse în discuție sînt cele general

umane, iar consilierea filosofică presupune inclusiv o intervenție la nivelul condiției umane. Lumea construită în comunicare oferă un teren bun pentru o repunere în discuție a acestor probleme în vederea adaptării, redefinirii, abandonării sau remodelării lor. După cum se poate vedea în „Consilierea filosofică și practicile dialogului în lumea construită pe comunicare”, creșterea vizibilității consilierii filosofice este o consecință a rolului central pe care îl ocupă comunicarea în viața omului postmodern. O parte a problemelor sînt generate de reconstrucția lumii în comunicare, iar altele își găsesc o mai bună rezolvare tocmai în contextul oferit de mecanismele noii lumi. Îndeosebi dezvoltarea rapidă a tehnologiilor comunicării și importanța crescută ce o au în viața omului postmodern atrag după sine necesitatea dezvoltării unor tehnologii ale sinelui, ale dezvoltării personale, ale căutării autenticității. Lou Marinoff se afirmă în acest context drept una dintre cele mai reprezentative voci în afirmarea necesității de a acorda o importanță sporită aplicării filosofiei la viața personală, profesională și organizațională. El ne convinge de importanța filosofiei comunicării, a dialogului filosofic ca metodă terapeutică, a consilierii existențiale și a consilierii etice. Nevoia de consiliere filosofică este strîns legată de natura dialogică a condiției umane și de nevoia omului de a-și construi un proiect de viață coerent, care să aibă la bază o filosofie de viață asumată ca perspectivă personală de înțelegere, interpretare și valorizare a lumii.

În timp ce pe Lou Marinoff l-am invocat aici deoarece militează pentru recunoașterea unei autonomii a practicii filosofice ca practică distinctă în câmpul relațiilor de sprijin, am recurs la analizele oferite de Emmy van Deurzen

pentru că este una dintre cele mai autentice voci ce se pronunță asupra importanței filosofiei în viața omului contemporan. Așa cum se poate vedea în „Filosofie, spiritualitate și terapie”, în calitate de filosof și psihoterapeut, ea se pronunță în favoarea filosofiei ca fundament al consilierii și terapiei existențiale. Pornind de la premisa că terapia existențială reprezintă aplicarea practică a filosofiei la analiza, înțelegerea și modelarea vieții cotidiene, Emmy van Deurzen ne propune să reflectăm asupra raporturilor complexe pe care le întrețin filosofia, psihologia și tehnicile terapeutice în construcția vieții spirituale și în afirmarea omului pe cele patru dimensiuni ale existenței, de la cea fizică pînă la cea spirituală sau religioasă. Pentru a releva modul în care filosofia ajunge azi la o regăsire de sine și face pași concreți în afirmarea sa ca fundament al terapiei, am recurs la expunerea cîtorva elemente ce vizează diferența dintre imaginarul de tip religios și cel al practicilor științifice și al celor filosofice. Pe acest fundal se conturează necesitatea ca filosofia să părăsească statutul marginal pe care și l-a asumat în condițiile modernității și să se manifeste ca o formă a descifrării și asumării sensului, a transcenderii ființei umane și a formulării căilor ce duc spre o existență autentică. Dialogul filosofic, ca dialog terapeutic, este favorizat de faptul că fără să își propună o eliminare a formelor gîndirii simbolice specifice comunicării de tip religios, filosofia poate să propună o gîndire conceptuală, critică și demitologizantă, în discordanță cu tendințele de manifestare mitică, dar în deplină concordanță cu nevoile existențiale ale ființei umane. Un asemenea demers devine tot mai important în contextul dezvoltării comunicării, a tehnologiei și a noilor forme de situare în existență mediate de acestea.

Dacă Emmy van Deurzen ne propune o utilizare a filosofiei ca element central al practicilor terapeutice, în calitatea sa de stilist existențial, Aurel Codoban se situează pe o platformă interdisciplinară făcând din filosofie instrumentul de bază al comunicării și consilierii existențiale.

În „Filosofia ca stil existențial. De la dorință la iubirea ca instrument de comunicare” m-am oprit asupra faptului că azi consilierea filosofică se dovedește a fi una dintre cele mai complexe forme de intervenție în modelarea vieții cotidiene a individului postmodern. Iar una dintre cele mai subtile modalități de interpretare și de acțiune în câmpul existențial ne este propusă de Aurel Codoban, în calitate de stilist existențial. El pleacă de la premisa că filosofia trebuie să propună un stil de viață. El își asumă în practica sa filosofică construirea unei ontologii a detaliului în care elementul fundamental al definirii condiției umane nu mai este raționalitatea, ci dorința. Ca stilist existențial, filosoful relevă, prin intermediul analizelor sale, beneficiile pe care le-ar putea aduce consilierea filosofică pe linia relației dintre dorință și iubire în contextul transformărilor ce au loc în viața indivizilor pe toate cele cinci dimensiuni care ne apar ca un dat existențial al ființei umane: fizică, socială, personală, spirituală, religioasă. Trebuie să ne așteptăm ca la aceste cinci dimensiuni să se adauge, în viitor, o a șasea dimensiune, legată de prezența în mediul virtual. În acest context, iubirea ca instrument de comunicare ne relevă modalitatea în care omul postmodern utilizează resursele dorinței în scopul dezvoltării personale, al cultivării alterității, al instituirii subiectului ca realitate relațională. Aducând împreună dorința erotică

și dorința transcenderii, iubirea se dovedește a fi o forță transfiguratoare a lumii omului postmodern, chiar dacă unele dintre formele pe care le asociază altă dată cu iubirea s-au estompat ori metamorfozat.

Am utilizat perspectiva filosofică oferită de Aurel Codoban în „Trupul nostru cel de toate zilele și instrumentalizarea lui în comunicare” pentru a releva faptul că așa cum în tradițiile religioase sufletul organizează întreg orizontul condiției umane, cultura postmodernă instituie corpul ca centru organizator al tuturor registrelor semnificative de definire a ființei umane. Relevante în acest sens sînt dinamica relațiilor dintre iubirea metafizică, viață și moarte. Redescoperirea trupului creează o serie de mecanisme ale sacralizării lui, vorbindu-se chiar de existența unui cult și a unor mecanisme de ritualizare cu o încărcătură religioasă. Pe de o parte, trupului îi este atașată o dimensiune simbolică ce izvorăște din lupta împotriva finitudinii și a lipsei de sens a vieții. Pe de altă parte, transformarea corpului într-un centru al universului existențial are drept consecință o mai bună marcarea a funcțiilor pe care acesta le poate îndeplini. Un loc important îl joacă funcția de relaționare care traversează toate lumile locuibile de către ființa umană, de la cea fizică pînă la cea spirituală sau religioasă. Pentru a releva aceste aspecte, am recurs la reflecțiile prezente în filosofia comunicării propusă de Aurel Codoban. Noua perspectivă asupra corporalității aduce imaginea corpului ca limbaj, a corpului ca instrument de comunicare, a corpului ca suprafață semnificantă. Pe acest fundal, corpul instituie o preocupare de sine care are drept consecință, în plan simbolic, o mișcare dialectică în care corpul și